Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Sthen, Hans Christensen

Titel: En liden Vandrebog

Citation: Sthen, Hans Christensen: ”En liden Vandrebog”, i Sthen, Hans Christensen: *En liden Vandrebog*, udg. af JENS LYSTER ; JENS HØJGARD , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzel, 1994, s. 219. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-sthen01val-shoot-idm140299310967584.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: En liden Vandrebog

Sthen og dagvisen

I Th 1569 har Hans Thomissøn som den anden salme i rubrikken »Tacksigelser oc Bøner om Morgenen« aftrykt *Den signede dag som wi nu see* under overskriften »Den gamle Christelige Dageuise«. Dagvisen (i det flg. forkortet DV) indgår også i den liste på 10 salmer, som udgør Th's 5.register over »de gamle sang, som haffue været brugt i Paffuedommet« og som Hans Thomissøn har »tilhobe samlet, til it Vidnisbyrd, om de fromme Christen, som leffuede for vor tid mit vdi den falske Lærdoms store blindhed oc vildfarelse .. Oc endog saadanne Danske sang brugtis icke megit i Kirckerne (Thi alle vraaer vaare i Paffuedommet fulde aff Latine sang, huilcket den menige Almue icke forstaa kunde) Dog bleffue de siungit for Dørre, oc vdi huse etc...«

At DV er middelalderlig, har vi altså Hans Thomissøns ord for. Spørgsmålet er, om også formen i Th er helt igennem middelalderlig?

I 1745 gjorde Lars Salvius i »Lärda tidningar« nr.14 opmærksom på, at en version af DV findes i Vadstenahåndskriftet C4 i Uppsala UB. En afhandling af A.Axelson »De primordiis et incrementis poeseos svecanae« Upsala 1748 daterede DV i C4 til slutningen af 1300-tallet. Det var imidlertid først med G.E. Klemmings udgivelse af DV's tekst i C4 i »Svenska medeltids dikter och rim« Sthlm 1881-82, at denne for alvor kom i forskernes søgelys. Klemming daterede C4 til omkr.1450. Det skal 220 for fuldstændighedens skyld her nævnes, at Bengt R.Jonsson i Sumlen 1977 60f har rejst tvivl om, hvorvidt det var C4, Salvius fandt, eller om dette fund atter er bortkommet. Iflg. Salvius står DV »med gammal Munka stil skrefwen *bak uppå perman* på et manuscript uti Upsala Bibliotheque«. Denne beskrivelse passer ikke på teksten i C4, der findes på et lille papirslæg midt inde i bindet.

I DKT 1886 sp.817-25 aftrykte C.J.Brandt DV efter Klemmings udgivelse. Om DV i Th undrer Brandt sig over, at Thomissøn anfører den i sit 5.register og ikke i sit 6.register over de gamle papistiske sange, som er korrigeret og rettet: »thi der vilde den da have haft sin rette Plads. Det er nemlig kjendelig nok, at i den Skikkelse, hvori Thomissøn meddeler Dagvisen, er den korrigeret og rettet; der er ikke det mindste papistiske ved den, men den bærer derimod ganske bestemt Reformationens Mærke... Her er ingen Paakaldelse af Helgener, ej engang af Jomfru Maria, men al Lid sættes til hendes Søn, hans Lidelse og Død; her er ingen Tale om gode Gjerninger, men alene om at vi »i Troen har kjendt Guds Søn«, og endelig er her Tale om Kampen med Djævelen, der er saa fremtrædende i Reformationstiden og særlig i dens Salmer. En saadan Sang kunde ikke være bleven til i den Skikkelse, før efter at Reformationen havde øvet sin Virkning ogsaa hos os, altsaa ved 1530, og da hverken Christian Pedersen eller Hans Tavsen har faaet den med i deres Salmebøger (1533 og 1544).., kan den først være bleven kjendt ved Midten af Hundredaaret, da Hans Thomissøn havde begyndt at forberede sin ny Salmebog. At han ikke taler om, at den er korrigeret og rettet, er paafaldende nok, men det viser i alt Fald, at han har ikke selv rettet den.. og at han sandsynligvis heller ikke har vidst, hvem der har rettet den... (Derfor) bliver det kun Gjætning, hvad vi kan tænke derom; men efter alt hvad vi kjende til den Tids literære Kræfter, er der egentlig kun én Mand, paa hvem Tanken kan falde, som dygtig til at yde et saadant Arbejde, og det er Hans Christensen Sthen. Han var 1565 bleven Rektor ved Helsingørs Skole, og han.. har givet saa mange Prøver paa, 221 hvor ypperlig han kunde »korrigere og rette« gamle Folkesange til aandelige Viser. Ham kunde det ligge nær nok at bearbejde den gamle Dagvise til Brug i sin Skole. Men, som sagt, det er kun en Gisning, og den styrkes i alt Fald ikke ved at Dagvisen ikke findes optaget i nogen af hans egne Bøger, hvor der ellers er Viser og aandelige Sange i Mængde.«

Året efter fremkom Brandt i DKT 1887 657-663 med en udtrykkelig korrektion af det sidste forbehold og bad sine læsere rette denne passus til: »og hvad der styrker min Gisning er, at den findes i hans saa kaldte »Vandrebog«, og det under saadanne Omstændigheder, der stærkt kunde tyde paa, at han staar i et nærmere Forhold til den.« Om Vb oplyser Brandt, at den iflg. titelbladet indeholder bønner og sange »komponerede og skrevne« af H.C.Sthen. Bortset fra to salmer med fremmede forfattermærker er der ingen tekster i Vb, som ikke stammer fra udgiveren. Ved at anbringe DV umiddelbart foran sin egen morgenog aftensang »ordret som den stod i Kirkesalmebogen.. ligger en Antydning af, at til den stod han i et nærmere Forhold, og den havde han en vis Ret til at omgaas med ligesom med sine andre Bearbejdelser og Oversættelser.« Også i Sthen-monografien 1888 s.14 og 51 henviser Brandt til sin »Formodning.., at det er Sthen, vi skylder den Form, hvori Dagvisen er bleven bevaret, og er det saa, da maa det sikkert være sket i de første Aar, han virkede som Skolemester, saa den fik Tid til at blive bekjendt og af H.Thomissen kunde blive optaget i hans Salmebog (1569)«.

I Dansk Tidsskrift 1904 433-446 skriver P.Severinsen hertil, lidt uklart og selvmodsigende, at bearbejdelsen af DV i Th må være noget ældre end 1569, siden Thomissøn uden videre kalder den for »den gamle kristelige Dagevise« og regner den for at være fra den papistiske tid. »Paa den anden Side har den ikke naaet at komme med, da Tillægene til Hans Tavsens Salmebog afsluttedes 1553. I denne Mellemtid maa

vel Bearbejdelsen være sket«. Severinsen anser det - vel af tidsmæssige grunde? - for »en ret usandsynlig Gætning«, at Sthen skulle være bearbejderen, og peger snarere på »Sjællands Biskop Hans Albertsen, der røber fin 222 Fortrolighed med den gamle Folkevisetone i Sangen »Jeg ved en Urt baade dejlig og bold«. En ubestemt Tradition tillægger ham flere Salmer, og han kunde meget vel være Dagevisens Fornyer«. Severinsens gæt forekommer endnu svagere end Brandts og savner enhver begrundelse for, hvorfor stiftsprovst Hans Thomissøn skulle fortie sin biskops indsats som fornyer af DV. Eftersom Th bruger at anføre forfatternavne ved de tekster, der er begået af adelige og gejstlige notabiliteter, må vi ved tavsheden ved DV slutte, at bearbejderen enten er ukendt for Thomissøn eller ikke i 1569 har haft en status, der gjorde det formålstjenligt at anføre hans navn.

Severinsen fremlægger sangtekster fra tiden mellem ca.1470 og 1544, der i visse formuleringer kan have den gamle DV som deres forudsætning. Det er den eneste rimelige forklaring på, at den latinske julesang *Dies est lætitiæ* i 1544 kan begynde »*DEn signede Dag* er voss beted/ thi maa wi frilige quæde..«, ligesom det også må være afsmitning fra DV's str.1,4, når julesangens str.6,9-10 lyder »da føddis den Herre baade mild oc blid/ *oss alle til glæde oc fromme*.« I mariavisen *Gudh fadhers makth keller iek oppa* (aftrykt BH I nr.XII efter håndskriftet AM 76,8° fra ca.1470. I sin helhed er AM 76,8° senest udgivet i A Danish Teacher's Manual, Lund 1993) begynder str.15 *»Woræ alth then tingh, i werdhen er/* och all then tingh, som gwdh hawer kier..«, der minder om Th's DV str.5 »*Vaar alle de træ i Verden er/*..«. Ligeledes er Severinsen ikke i tvivl om, at Th's DV str.7, som ikke findes i hverken C4 eller i den islandske opskrift AM, må have påvirket disse linier i den svenske vise om slaget ved Brännkyrka 1518: »Evinnerlig tid han är så lång/ ho det vil rät betänkja./ Den, Falskhet brukar, for honum är tvång/ i pinone neder sänkte..«. Dog viger Severinsen tilbage for den nærliggende konklusion, at så må Th's DV altså have foreligget inden reformationen.

Om DV's videre skæbne skriver Severinsen, at den snart blev den eneste kendte tekst, der ikke matte mangle i nogen salmebog. På den baggrund finder han det underligt, at den udelukkedes af Kingos salmebog. Men har Severinsen ret i sin pastand 223 om DV's indiskutable yndest? Han er uvidende om, at DV gled ud allerede i Reravs salmebog 1575. Der har sikkert i det første halve århundrede efter reformationen været en så ambivalent holdning til DV, at man ud fra dens fravær i tidens salmebøger ikke kan slutte, om den har været ukendt eller blot ikke fundet egnet til optagelse i en luthersk salmebog. At den dog tidligt har haft sine fortalere, vidner Th, rev.Rerav, Gryd 1 og Vb om. En sen værdsættelse af DV har Severinsen fundet i SømændsPs 1730, hvor teksten kendeligt bearbejdet optræder med titlen *Velsignede Dag, den vi tryggelig ser*. »Denne Oppudsning af Visen er dog aldrig kommen uden for Sømændenes Kreds«, skriver Severinsen. Vi kan tilføje, at det må tilskrives Sthens fortjeneste, at han ved at optage DV i sømændenes foretrukne andagtsbog En liden Vandrebog har skabt en sejlivet tradition for, at DV fik en selvskreven plads i sømænds og rejsendes salmesamlinger.

Den næste etape i udforskningen af DV's historie skyldes Hans Brix i Edda III, 1915, 177-196. Interessant i vor sammenhæng er, at Brix i en skarpsindig analyse hævder, at den oprindelige katolske DV i C4 er sammenblandet med en yngre syvliniet Maria-farvet dagvise, der begynder: »Nu ær os then myrkia nat forlidhin/ vi seem then dagh gudh haffwer os giffwit..« Her skimtes inspirationen til Sthens morgensang *Den mørcke Nat forgangen er*, Vb 37.

Brix fremfører med styrke, at »dagevise« betyder morgensang og henviser til en anden kilde til Sthens morgensang, nemlig Erik Krabbes »En ny Dageuise, at tacke Gud for sin beskermelse i den fremfarne Nat, oc at bede hannem om lycke oc raad, om Morgenstunden til en salig oc lyckelig dag«, Th bl.314v.

Brix hævder, modsat Brandt og Severinsen, at mariaversene i C4 er senere tilføjelser til den oprindelige tekst. Brix afviser Severinsens påstand om, at slutstrofen i Th skulle bygge på den afsluttende »Johannesstrofe« i C4. Brix konkluderer, at vi må lade Thomissøns ord stå til troende, at DV i Th er »en af de gamle Sange, som have været brugte i Pavedømmet«. Der er ved udgivelsen i Th ikke foretaget væsentlige forandringer i den, hvorfor 224 spørgsmålet om Sthen som bearbejder af DV bliver irrelevant. Den danske tekst har aldrig været i synderlig grad mariafarvet, og der har derfor ikke været noget at bearbejde.

Det sidste tror Chr. Ludwigs ikke på. I sin bog »Af Menighedens Sang« 1918 vil han ikke på forhånd benægte, at der også i pavedømmets tid kan have lydt evangeliske toner, »selv om det synes mig ganske usandsynligt, at dette skulde have fundet Sted udenfor Mystikernes Kreds. Og af Mystik bærer Dagvisen intet Præg, end ikke af den bernhardinske Kristusmystik. En Strofe som: »Det Kors, vor Herre han bar for os« er mig bekendt ganske mageløs indenfor tilsvarende Salmelitteratur«. Hertil må vi indvende, at netop forestillingen om korset som et værn mellem djævelen og mig er rigeligt bevidnet i senmiddelalderens bønnebøger, jf. kommentarens note til Vb 36 str.4,3. Særlig må opmærksomheden henledes på en udbredt »befalelse« eller »antvordelse«, kendt fra slutningen af 1400-tallet, som rummer en række signelser over mennesker, der står for at skulle ud på rejse. Disse »signelser« kan have motiveret placeringen af dette stof i visen om den *signede* dag. I antvordelsen indgår denne passage: »Thet hellige blodh som vtflødh aff thine hellige fæm wndher, reense mek aff allæ myne synder oc pynæ, thit hellige kors være pa allæ syder omkringh mek, oc mellom mek oc alle myne wuenner, ath diæffuelen.. mwæ mek æy skade til liff eller siæl.. lek maner alle myne wuenner i faders naffn, søns oc then hellige andz..« MDB II 31,2-8, jf. også bønnebogsteksten *Signæth see then dyræ dagh* lin.15-17 (cit.Bruun 85). Her genfindes en række af de

elementer, som indgår i DV's str.4 (og str.3). Der er ikke en eneste tanke i str.4, som ikke også kendes i middelalderen.

Ludwigs mener, at optagelsen af DV i Vb er »et ganske bestemt Vidnesbyrd for, at Sangen er bearbejdet«, inden den optoges i Th. Ludwigs går nemlig ud fra, at alle tekster i Vb, der ikke udtrykkeligt bærer andet forfattermærke, må stamme fra Sthens egen hånd, enten som selvstændigt arbejde eller som bearbejdelse.
225

Marius Kristensen hævder, i Da.St. 1926 97-111, at DV i Vb er uafhængig af formen i Th. Begrundelsen er de afvigende læsemåder i Vb, som Marius Kristensen kender fra udg.J og C. Udg.S er endnu ikke kommet til hans kundskab. Især fremhæves, at slutordet i str.1,6 i Vb er »vaade« ligesom i C4, hvorimod Th har »vaande«. Dernæst har Vb i str.7,5 »vi blive udfuset«, hvor Th har »udfus«. I str.4,2 har Vb »for vore synder«, Th har »synd«. Læsemåderne i Vb kan være rettelser, men det er lige så rimeligt, at det er Th, der har ændret for at få en bedre rytme. »At Vb's tekst ikke hviler på Th er da sikkert. Omvendt kan derimod Th's tekst godt udgå fra en, der har været ligelydende med Vb's«. Marius Kristensen lader sine variantundersøgelser være en støtte for Brandts antagelse af Sthen som den lutherske bearbejder. Han oplyser endvidere, at af tre svenske håndskrevne DV-tekster går mindst en (i Kungl.Bibl's visbok i oktav) tilbage til Vb og ikke til Th. Modsat Brix mener Marius Kristensen, at den danske middelalderlige DV har været udpræget katolsk - det vil formodentlig sige med Maria-vers og anråbelser af helgener som i C4 -, og at den lutherske bearbejdelse tilsvarende har været meget grundig, idet flere af de gamle strofer er helt omdigtede og mindst tre nye tildigtede.

I Henry Bruuns monografi »Den middelalderlige dagvise« 1965 efterprøves Marius Kristensens tese om Vb-teksten som uafhængig af Th. Med udgangspunkt i Vb-udg.V fastslår Bruun, at der kun er 13 afvigelser fra Th, og ingen af disse ændrer teksten nævneværdigt. Omtrent halvdelen lader sig forklare som kritiske rettelser udsprunget af Sthens rytmesans. I fire tilfælde (str.4,2; 4,5; 4,6; 6,4) tilføjer han en trykløs stavelse, i to andre (str.3,3 og 7,2) fjerner han den tværtimod. Et lignende stilistisk hensyn kan gælde str.8,1 og 8,3, hvor Th har præsens, Vb imperfektum. Større interesse har kun de fire tilfælde, hvor Vb's tekst står C4 nærmere end Th. To af disse (begge i str.9,6) er dog uvæsentlige: det indføjede »en« før »god Ende« kan skyldes rytmen, det afsluttende Amen kan være en tilfældig lighed. Rigtig interessante er kun varianterne i str.1,3 og 1,6. Konjunktiven 226 »liuse« og slutordet »Vaade« er fælles med C4, hvilket dog kan forklares med, at Sthen fra sin barndom har husket dagvisens 1.strofe og her foretrukket den ældre form. For videregående slutninger savnes fornøden basis. Hertil kommer, at overensstemmelsen mellem udg.V og Th er meget vidtgående, også rent ortografisk. Den bedste forklaring på forholdet mellem Th og Vb må være, at Sthen i det store og hele har skrevet af efter Th, men tilladt sig enkelte afvigelser, oftest af stilistiske grunde, men undertiden også, fordi han kendte og foretrak den ældre førreformatoriske form. Det bemærkes, at DV i Vb ikke er placeret i salmeafsnittet sammen med Sthens egne salmer, men umiddelbart forinden, »som en festlig indledning til det - en særstilling, som ville være umotiveret, hvis Sthen selv havde skrevet den«. Noten i Vb-T3 tyder også iflg.Bruun på, at man »med rette kunde vente at finde (dagvisen) i den del af bindet, som var hentet fra salmebogen«. Endelig tilføjer Bruun som et yderligere argument imod Sthen som bearbejder, at han i givet fald skulle have foretaget omdigtningen i sin tidlige ungdom, et par årtier før hans øvrige salmer blev til.

Til spørgsmålet, om DV i Th er middelalderlig, som hævdet af Brix, eller en reformatorisk bearbejdelse, som Brandt mente, svarer Bruun med forbehold over for begge. Man må regne med en tabt dansk form. Det alt for katolske er blevet frasorteret i Th. Men at Th skulle være en helt igennem reformatorisk omdigtning, strider absolut mod Thomissøns rubricering af DV under gruppen »gamle sang, som haffue været brugt i Paffuedommet«. Bruun gætter på, at str.7-9 er en luthersk tildigtning, og at resten kun er let retoucheret i forhold til den danske senmiddelalderform. I middelalderen kan DV have haft en plads i kirkeåret som salme til julemorgen, hvad dens mariavers synes at bekræfte. Med formen i Th er sangen gjort til en ren morgensalme, hvorved den er blevet hjemløs ved gudstjenesten. Det kan være forklaringen på, at den senere gik i glemme.

Allan Arvastson støtter i Imitation och Förnyelse, Lund 1971 28 og 33-35, Bruun i, at str.7-9 om liv og død synes at være 227 den reformatoriske omdigters værk, der snarere er Hans Thomissøns end Sthens. Arvastson anser str.7-9 som en udlægning i evangelisk retning af slutlinien i C 4: »hans mal faar än godhan ända«. Hans Thomissøns indsats ved udformningen af DV i Th berøres også af Bengt R. Jonsson i Sumlen 1977 64: formodentlig begrænser den sig til en kodificering af en eksisterende tradition. Str.7-9 synes dog at være kommet til efter reformationen. Intet taler iflg. Jonsson for, at Sthen er digter af disse strofer. Pil Dahlerup har i sin analyse af DV fra 1987 et kønspolitisk og antichauvinistisk ærinde. Hun anser den oprindelige DV for at være svensk. I Th er den blevet gennemført reformatorisk, hvad der ikke uden videre er en gevinst: »Glæden, friheden og mildheden fra den svenske dagvise er forsvundet... Glæde er ikke længere det gennemgående centralord, mildheden er forsvundet med Maria, friheden med de vilde fugle... Naturen er indskrænket, verden negativt ladet, mennesket syndigt (str.4). Begrebet lyst er udelukket i dette univers... Til gengæld er kommet et klart og fast centrum, Jesus... Centraliseringen af universet har medført en mandliggørelse, kvindelig er kun genitivendelsen Mariæ, alle andre agerende er af hankøn: Gud, Jesus,

djævelen, fuglen. Himlen har fået patriarkalsk islæt, Fædrelandet. Verden er således blevet mere kompliceret: mennesket er spaltet i legeme og sjæl, mandligheden i godt og ondt (Gud og djævelen), døden i fængsel og befrielse. Thomissøns dagvise er gennemført reformatorisk. På flere punkter er der tale om en forvandling, som er lykkedes både religiøst og kunstnerisk. Andre steder er der modsigelser eller ujævnheder, som jeg vil forklare ved, at ny vin er hældt på gammel flaske.« Såvidt Pil Dahlerup, der ikke selv er fri for ujævnheder i sin analyse, som når hun om de fire første linier i str.7 hævder - med rette - , at de handler om, at vi skal dø, medens str.7,5 »handler om, at vi længes efter opstandelsen«. Det er svært at få øje på nogen sådan længsel i det krast realistiske udsagn »Wi bliffue vdt fuss oc graffuen giøris trang«.

Har Bruun, Arvastson, Jonsson og Dahlerup ret, når de ser 228 str.7-9 som en luthersk tildigtning? Str.7 rummer almindelig livsvisdom, som katolske og lutheranere kan være fælles om. Anderledes ligger landet i str.8, hvor tanken om at gøre tjeneste i verden kan ligne den lutherske kaldstanke, ligesom kendskabet til Guds Søn som forudsætning for Guds nåde lyder reformatorisk. Men også i den mørke middelalder - eller den lyse middelalder, for at tale med Pil Dahlerup - var der vel nogen, der vidste om Matt.7,23 og 25,12, hvor Guds Søn afviser mennesker med ordene: »Jeg kender jer ikke!« og ud fra disse ord kunne digte str.8,3-4. Hvis der med tjeneste i verden menes eftertænkelse af og meditation over Vorherres pine og et heraf inspireret levned, ville str.8 kunne udledes af en katolsk bøn i Anna Brades bønnebog (MDB II 101,11ff), der med denne afslutning tillige rummer hele str.9:

»..the skullæ tha følge hanum (Gud).. som theris kæristæ fadher.. til ewynneligh hymmerigis glæde, som tha skal være theris rætte fæderne landh, oc ther skullæ the glædes meth alt hymmerigis herskaph, eefor vden ænde.. thet wnnæ oss allæ sammen gudh fader oc søn oc then hellighe andh Amen..« (MDB II 102,4-10).

Tanken om at tjene Gud kan også udtrykkes med direkte anvendelse af ordet »tjeneste«, endda i en sammenhæng, hvori indgår både Kristi kors (jf. str.4,1), Kristi blod, der aftoer vore synder (jf. 4,5-6), og en bøn om beskærmelse mod djævelen (jf. 3,3-4 og 4,3). Og tjenesten skal ligesom i str.8,1-2 vare til min dødstime (7,3-6). Og i døden skal ikke djævelen, men Gud tage hånd om min sjæl (jf. 9,3):

».. iec beder thik for thet hellige kors dygd.. och for thit hellige blodh som vore synder aff towde, miskund mik och værne mik aff dieffuelsens voldh .. och lad mik stadælig bliffue i thin tieniste til myn døsz time, och i døden hielp mik thet dieffuelen fonger ey makt heller vold ower myn siæl som thu meth thet dyre blodh løstæ. Amen.« (MDB I 77,15-22).

Hvis DV har haft en funktion som julesang, er det vel ikke irrelevant at henvise til en bøn til juledag i det middelalderlige 229 Visdoms Spejl, der priser den salige stund, som profeter og patriarker har spået om, og opfordrer til glæde over, at den Gud, som skabte Adams børn, »hand wyll nw føræ edher till edhers færnæ land y then ewygæ glædhæ.« (MDB III 208,18-19, jf.223,9). Med andre ord: samme fremtidshåb til det himmelske fædreland som i DV str.9. En anden bøn i Visdoms Spejl (MDB III 238,7-16 jf. 393,17-19) giver os yderligere en mulig forklaring på, hvorfor DV str.9,6 slutter med et håb til treenigheden. Det behøver ikke kun være en stereotyp afslutningsformel, men kan forstås som en uddybelse af, hvori »Himmerigis glæde« i str.9,5 består. Det er beskuelsen af Fader, Søn og Helligånd, der er glædens højdepunkt. Det er i alt fald tanken i denne bønneafslutning: »..saa at ieck motte ynd kome y myt fæderne land at ieg motte beskode the helly trefoldighetz andlede i hemerige. Amen.«

Endelig har samme Visdoms Spejl en jublende ekstatisk anråbelse af den hellige påskedag, hvori vi genfinder nogle af de samme elementer som i DV's str.5 og 9, nemlig de talløse lovprisere og det afsluttende blik til det himmelske fædreland: »O herre, then thid ther tw vdaff graffwen treen, ther glæde seg soll och maane.. hemelen oc stiernerne the glædess ther ved tig, dwggen och riim thee loffwede theck, gress, vrther oc blomster oc træ oc korn the kwnde ecke loffwe theck meth teres røsth, tha loffwede the teck meth theriss natwrlige grøde.. Dyrne the spelede, oc fwlene the swnge sødelige.. Saa loffwer ieck teck herre meth alle miine ledemod, oc beder ieck teck.. at ieck motte saa begaa thenne verdige poske høtyd, at ieg effther miin døth motte vorde førd y then ewige glæde y miith fæderne land oc motte ther meth teck ewyndelige bliffwe. Amen.« (MDB III 353,7-20).

Et af Brandts ovenfor anførte argumenter for, at DV i Th var et reformatorisk arbejde, var tilstedeværelsen af djævelen i str.3,4 og 4,3. Men Luthers og andre reformatorers litterære brug af djævelen står i tydelig gæld til middelalderen, hvilket allerede er demonstreret med citater fra MDB. Endnu et skal anføres, fordi 230 djævelen her, ligesom i DV, får stukket korset/ den korsfæstedes sår og Guds pine i synet:

»O herræ ihesu christe, iek antworter mek (thine hellige fæm vndher) i dagh i vold oc i allæ tymæ oc stwnder, oc bedher.. for the samme fæm vndher, ath tw bewarer mek i døtzcens dagh fraa all dieffuelsens swegh oc frestelsæ, oc giff mek effter thette liiff, thin signede myscund, so ath iek maa ewynnelige loffue tek for thin storæ pynæ oc dyræ dødh..« (MDB II 49,25 - 50,4).

De anførte eksempler skulle være nok til at dokumentere, at både str.4 og str.7-9 meget vel kan have indgået allerede i en middelalderlig dansk version af DV, og at denne kan være optaget i Th i en så godt som

uforandret form. Hvis DV i Th har været igennem en form for sanering, kan denne skyldes en bibelhumanist og reformkatolik, gerne af hankøn (jf.Pil Dahlerups tolkning), udgået fra Poul Helgesens skole. En viden herom kan være tilstrækkelig forklaring på, at de tidlige danske reformatorer for alt i verden ikke kunne bruge DV i deres salmesamlinger. I 1569 har Hans Thomissøn ikke længere fundet det nødvendigt at distancere sig fra et eventuelt reformkatolsk ophav. Men ligefrem skilte med navnet på en reformkatolsk bearbejder har han næppe heller følt sig tilskyndet til.

At tilskrive Sthen en (yderligere) bearbejdelse af den middelalderlige DV skulle på denne baggrund være irrelevant.

Hvis en sådan bearbejdelse havde været værd at tale om, kunne Sthens gode ven og kollega fra Helsingør, Albert Hansen, have indføjet Sthens navn, da han, formodentlig i 1582, udgav en revideret Reravs salmebog (rev.Rerav). Her indgår DV, men lige så anonym som i Th. I 1586 tryktes DV igen, i Lorentz Benedichts billigudgave af Th (Th86), men også denne gang anonym. Benedicht havde i den mellemliggende tid samarbejdet med Sthen og trykt flere af hans arbejder. Sthen havde slaet sit navn fast som forfatter og udgiver, Universitetet havde gjort ham til magister. Sthen er nu tilstrækkelig kendt til, at hans navn kaster glans over en ny bog. Derfor betegner Benedicht da også flere af Sthens bidrag i Th86 med initialerne M.H.C.S. og kunne 231 have gjort det også ved DV - om han havde villet! Og selv om Brandt og Ludwigs har ret i, at Sthen i Vb kun sætter forfatterinitialer ved tekster, han ikke selv har skrevet, og at man derfor må kunne gå ud fra, at alle de øvrige tekster er hans egne, kunne han vel godt have gjort en undtagelse netop ved den hidtidigt anonyme DV og dér anbragt det H.C., hvormed han i andre af sine skrifter flittigt mærker sine egne tekster.

Marius Kristensens argumentation for, at de anderledes læsemåder i Vb peger mod Sthen som bearbejder, er allerede gennemhullet af Bruun, der med kendskab til den ældre Vb-udgave V kan dokumentere, at forskellene mellem Vb og Th er minimale. Vi er i stand til yderligere at nuancere billedet af varierende læsemåder. Som ovenfor nævnt findes DV både i rev.Rerav (kendt i udg.1587 og 1593) og i Th86. Dertil kommer forekomsten af DV i Gryd1 fra 1589, samme år som Vb. Det er værd at bemærke, at Gryd1 ikke anvender betegnelsen »dagevise«, men »Psalme« om vor tekst. Der er sidst i kommentaren til Vb 36 en oversigt over samtlige registrerede varianter til DV fra denne periode. Konklusionen på den undersøgelse må være, at Sthen ikke bygger pa teksten i Th, idet Vb's læsemåder i str.3,3; 8,6 og 9,6 allerede forekommer i Rerav87 og Th86 og Gryd1, og at Vb 36 en række andre steder deler tekst med senere samlinger, som næppe er afhængige af Vb. Forlægget for Vb 36 synes derfor at skulle findes blandt de tabte småtryk, for hvis eksistens jeg har argumenteret i forrige afsnit om Tillægget.

Jeg takker universitetslektor Britta Olrik Frederiksen for kritisk og sagkyndig gennemlæsning af dette afsnit og for værdifuld hjælp med litteraturhenvisninger.